

Проект „Слобода на Интернет“

Прелиминарен извештај на тема правни рамки и мерки за борба против говорот на омраза

Автор:

Жарко Трајаноски

Скопје, 2018

Содржина

Вовед.....	4
Законски рамки за заштита од говорот на омраза.....	5
Меѓународни правни рамки поврзани со областа	5
Во рамки на системот на ООН.....	5
Во рамки на системот на Советот на Европа	7
Меѓународна правна рамка за борба против говор на омраза во рамки на системот на Европската Унија (ЕУ)	11
Анализа на состојбите во Македонија	12
Правни рамки во Република Македонија.....	12
Уставот на Република Македонија	12
Законски решенија.....	14
Тековни реформи.....	22
Заклучоци и препораки	24
Заклучоци.....	24
Препораки.....	26

Вовед

Цел на овој извештај е да се даде преглед на состојбите поврзани со правните рамки и мерки за борба против говорот на омраза во Република Македонија (РМ) во изминатиот и тековниот период, заклучно со 31 декември 2017 г.

Овој извештај дел од поширок извештај кој се однесува на состојбите со слободата на интернет, со фокус на слободата на изразување, приватноста и безбедноста во дигиталниот свет, како дел од проектот „Слобода на интернет“ кој го спроведува Фондацијата „Метаморфозис“ во рамки на регионалниот проект „Интернет слобода во Источна Европа и Евроазија“ на Американска адвокатска комора (АБА РОЛИ).

Содржината на текстот е единствена одговорност на авторите и на ниту еден начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата на Фондацијата „Метаморфозис“ и на АБА РОЛИ.

Сите материјали и извештаи од проектот се достапни на веб-локацијата на Фондацијата „Метаморфозис“ www.metamorphosis.org.mk.

Законски рамки за заштита од говорот на омраза

Не постои општоприфатена дефиниција за говорот на омраза,¹ но постојат повеќе правни одредби кои се применуваат во борбата против говорот на омраза која се води на интернационално и национално ниво.

Најопшто земено, под говор на омраза може да ги подразбереме „сите форми на изразување со кои се шири, поттикнува, промовира или оправдува омраза заснована на нетолеранција“ (Gündüz v Turkey (2003)).

Во овој прелиминарен извештај ќе дадеме кус осврт на меѓународната правна рамка за борба против говор на омраза (во рамки на ООН, Совет на Европа и ЕУ) и националната правна рамка која им овозможува на повеќе тела да се борат против говорот на омраза (националните судови, КЗД, НП, МВР, Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги итн.). Посебен акцент ќе биде ставен на правните мерки што се преземаат за борба против „говорот на омраза онлајн“, но и на другите мерки за борба против говорот на омраза.

Меѓународни правни рамки поврзани со областа

Во рамки на системот на ООН

Изразите „говор на омраза“ и „говор на омраза онлајн“ не се среќаваат експлицитно во корпусот на основни човекови права, но можат да се наведат повеќе одредби кои најчесто се применуваат во борбата против нив:

- Член 7 од Универзална декларација за правата на човекот.² Иако не станува збор за обрзувачки документ, Универзалната декларација за човекови права се толкува дека го овозможува правото на заштита од говор на омраза, во онаа мерка во која таквиот говор вклучува дискриминаторски заложби.

- Член 20 од Меѓународниот пакт за граѓански и политички права.³ Забраната во првиот параграф се однесува на сите форми на пропаганда кои се закануваат или резултираат во акт

¹ Обично, како ориентир се користи следнава отворена дефиниција за „говор на омраза“ што експлицитно не ги вклучува сите препознаени форми: „...сите облици на изразување што шират, распалуваат, поттикнуваат или оправдуваат расна омраза, ксенофобија, антисемитизам или останати облици на омраза заснована врз нетолеранција, вклучувајќи и нетолерантност изразена во форма на агресивен национализам и етноцентризам, дискриминација или непријателство против малцинства, мигранти и лица со имигрантско потекло.“ (Препорака бр.Р(97)2 на Комитетот на министри на Советот на Европа за говорот на омраза од 1997 година (Додаток)).

² „Сите се еднакви пред законот и имаат право, без каква било дискриминација, на еднаква заштита на законот. На сите им припаѓа еднаква заштита од каква и да е дискриминација, што е во спротивност на оваа Декларација и од какво и да е поттикнување на таква дискриминација.“ <http://bezomrazno.mk/wp-content/uploads/2013/10/Univerzalna-deklaracija-za-pravata-na-covekot.pdf>

³ „Член 20: 1. Секоја пропаганда во корист на војната ќе биде забранета со закон 2. Со закон ќе биде забранет секој заговор за национална, расна или верска омраза која поттикнува на дискриминација,

на агресија или прекин на мирот спротивно на Повелбата на ОН. Вториот параграф е насочен против какво и да е застапување на национална, расна или религиозна омраза која претставува поттикнување на дискриминација, непријателство или насилство, без оглед на тоа дали таквата пропаганда или застапување има цели кои се внатрешни или надворешни за засегнатата држава.⁴

- Член 19 (3) од Меѓународниот пакт за граѓански и политички права.⁵ Правото на слобода на изразување не е апсолутно и носи со себе посебни должности и одговорности. Законските ограничувања на ова право (кога е неопходно) може да се однесуваат и на говорот на омраза онлајн. Дозволените ограничувања треба да бидат фокусирани на содржина, а генеричките забрани за оперирање на извесни сајтови и системи не компатибилни со параграфот 3. Исто така, не е конзистентно со овој параграф да се забрани публикување на материјал од сајт или систем за дисеминирање информации, врз основа на тоа што може да биде критички кон владата или политичкиот систем.⁶ Правото на слобода на изразување го заштитува новинарството во најширока смисла, не само професионалните репортери и аналитичари, туку и блогерите и другите кои самоиздаваат во печат, на интернет или на некое друго место. Државните системи на регистрација или лиценцирање на новинари не се компатибилни со параграфот 3.

- Член 4 параграф (а) од Меѓународната конвенција за елиминирање на расната дискриминација,⁷ кој е построг од член 20 на МКГПП бидејќи покрива криминализирање на расистички идеи кои нужно не поттикнуваат на дискриминација, непријателство или насилство. Наспроти чл. 20 од МПГПП, каде што е потребно да се докаже намера за поттикнување на омраза, согласно МКЕРД треба да се казнува самото ширење на пораки на расна супериорност или омраза, или дури поттикнување на расна дискриминација или насилство.⁸ Комитетот за елиминација на расна дискриминација им препорача уште во 2002 година на државите три мерки во однос на дисеминацијата на говор на омраза преку масовните медиуми и на интернет.⁹

непријателство или насилство.“, <http://bezomrazno.mk/wp-content/uploads/2013/10/Megjunaroden-pakt-za-gragjanski-i-politicki-prava.pdf>

⁴ General Comment No. 11: Prohibition of propaganda for war and inciting national, racial or religious hatred (Art. 20) : . 29/07/1983. CCPR General Comment No. 11. (General Comments)

⁵ „1. Никој не може да биде вознемируван поради своето мислење. 2. Секој има право на слобода на изразување; Ова право подразбира слобода да се бараат, примаат и шират известувања и идеи од секој вид, без оглед на границите, било усно, писмено, по пат на печат или во уметничка форма, или со кое било друго средство по свој избор. 3. Остварувањето на слободата предвидена во став 2 на овој член повлекува посебни обврски и одговорности. Тоа може да биде подложено на одредени ограничувања кои сепак мора да бидат изречно утврдени со закон и кои се нужни: а) за почитување на правата и угледот на другите лица; б) за заштита на националната безбедност, или јавниот поредок, или јавното здравје или морал.“

⁶ Видете General comment No. 34 Article 19: Freedoms of opinion and expression

⁷ Член 4: „Државите членки ... особено се обврзуваат: а) да го утврдат како кривично дело секое ширење на идеите засновани врз супериорност или расна омраза, секое поттикнување на расна дискриминација како и сите дела на насилство или предизвикување на таква насилство, насочено против сите раси или секоја група лица од друга боја или друго етничко потекло, како и давање помош на расистички активности, подразбирајќи го тука и нивното финансирање“.

⁸ Видете “Countering Online Hate Speech”, UNESCO, 2015, p. 22

⁹ Take measures against any dissemination of ideas of caste superiority and inferiority or which attempt to justify violence, hatred or discrimination against descent-based communities; Take strict measures against any

- Член 3 (ц) од Конвенцијата за заштита и казнување на кривичното дело геноцид, кој предвидува казнување на актот на „директно и јавно поттикнување на извршување на геноцид“.¹⁰

- Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените. Комитетот на ООН за оваа конвенција во повеќе наврати покажува загриженост за говорот на омраза против жените и девојките, особено на интернет, и препорачува зајакнување на мерките за адресирање на говорот на омраза во медиумите и на интернет.¹¹

Во рамки на системот на Советот на Европа

Во рамките на системот на Советот на Европа секако дека најзначаен документ е Европската конвенција за човекови права, а најзначаен инструмент е Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП). ЕСЧП предупредува дека не постои универзално прифатена дефиниција за говор на омраза. Во судската пракса на ЕСЧП се воспоставени одредени параметри со коишто се карактеризира „говорот на омраза“ кој е исклучен од заштитата обезбедена за слободата на изразување или слободата на собирање и здружување. При пресудувањето, судот прави разлика меѓу вистинското и сериозно поттикнување на екстремизам и правото на индивидуите (вклучително и на новинарите и политичарите) да ги искажуваат своите ставови слободно и да ги „навредуваат, шокираат или вознемируваат“ останатите.¹²

Во практиката на ЕСЧП се развиени неколку елементи на говорот на омраза: намерата, содржината, односно контекстот на изразувањето и забранетата последица.¹³

ЕСЧП употребува два пристапа кога се занимава со случаи на говор на омраза и слобода на изразување. Пристапот кој го овозможува чл. 17 од ЕКЧП (забрана за злоупотреба на

incitement to discrimination or violence against the communities, including through the Internet; Take measures to raise awareness among media professionals of the nature and incidence of descent-based discrimination; (General recommendation XXIX on article 1, paragraph 1, of the Convention (Descent), http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2fCERD%2fGEC%2f501&Lang=en

¹⁰ Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CrimeOfGenocide.aspx>

¹¹ Видете, на пример, Concluding observations on the seventh periodic report of Finland, 28 February 2014

¹² „... [T]olerance and respect for the equal dignity of all human beings constitute the foundations of a democratic, pluralistic society. That being so, as a matter of principle it may be considered necessary in certain democratic societies to sanction or even prevent all forms of expression which spread, incite, promote or justify hatred based on intolerance ..., provided that any ‘formalities’, ‘conditions’, ‘restrictions’ or ‘penalties’ imposed are proportionate to the legitimate aim pursued.” (Erbakan v. Turkey judgment of 6 July 2006, § 56).

¹³ „Според намерата, говорот на омраза подразбира изразување зад кое стои намера за поттикнување нетолеранција, расизам, поттикнување на насилство или друга омраза... Контекстот на изразувањето определува дали се работи за говор на омраза, во зависност од тоа дали изјавите ги дава политичар, новинар, уметник, обичен граѓанин итн. Забранетата последица ги опфаќа општествено штетните консеквенции предизвикани со таквото изразување, при што е доволно да е предизвикана омраза кон други, иако изостанале и реални дејствија на предизвикување потешки последици.“ (Владо Камбовски, Мирјана Лазарова Трајковска, Правна анализа на концептот на казненото дело на омраза и говорот на омраза, Скопје, ОБСЕ, 2012, стр. 39.)

правата),¹⁴ и пристапот кој го овозможува чл. 10 параграф 2 од ЕКЧП¹⁵. Интернет порталите кои обезбедуваат платформа за кориснички генерирани содржини имаат должности и одговорности кога корисниците дисеминираат говор на омраза или коментари со директно поттикнување на насилство.¹⁶

Што е исклучено од заштита со ЕКЧП?

- Етничката омраза преку општите, жестоки атаки кој една етничка група (на пример, случајот *Павел Иванов против Русија*, кој е отфрлен како неприфатлив затоа што сопственикот и уредник на списанието ги портретирал Евреите како извор на сите зла во Русија, барајќи нивно исклучување од социјалниот живот).
- Негационизмот и ревизионизмот во поглед на холокаустот - порекнувањето на холокаустот (на пример, во случајот *Гароди против Франција*, судот ја отфрла апликацијата со образложение дека порекнувањата на злосторствата против човештвото е една од најсериозните форми на расно клеветење на Евреите и на поттикнување омраза кон нив, што е некомпатибилно со фундаменталните вредности на ЕКЧП).
- Расната омраза, преку ширење на идеи кои се дискриминаторски врз основа на раса (на пример, апликацијата на *Глимервен и Хагенвек* против Холандија е отфрлена како неприфатлива, затоа што осудените апликанти кои се жалеле дека им било повредено правото на слобода на изразување, поседувале летоци наменети за „белите Холанѓани“ во кои заговарале секој што не е бел да ја напушти Холандија).
- Религиозната омраза, преку жестоки напади кон одредена религиозна група (на пример, апликацијата *Норвуд против Велика Британија*, во која апликантот изложил политички постер со кулите близначки во пламен и порака „Исламот вон Британија – заштитете ги Британците“, судот ја отфрла заради жесток напад врз религиозна група, и поврзување на цела група со жесток терористички напад.).
- Заканите кон демократскиот поредок - апликации кои се инспирирани од тоталитарни доктрини или кои изразуваат идеи кои претставуваат закана за демократскиот поредок (на пример, комунистички партии кои сакаат да воспостават „диктатура на пролетеријат“ преку пролетерска револуција или организации кои заговараат национал-социјализам, кој се толкува како „тоталитарна доктрина некомпатибилна со демократијата и човековите права“¹⁷)

¹⁴ „Забрана на злоупотреба на правата: Ниту една одредба од Конвенцијата не може да се толкува на начин според кој, на некоја држава, група или поединец им е дадено право да преземаат активности или постапки со кои се загрозува некое право или слобода што се признати со оваа Конвенција, или да ги ограничуваат овие права и слободи во мерка поголема од онаа предвидена со Конвенцијата“, Европска конвенција за заштита на човековите права, http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_MKD.pdf

¹⁵ „Остварувањето на овие слободи, коешто вклучува обврски и одговорности, може да биде под одредени формалности, услови, ограничувања и санкции предвидени со закон, кои во едно демократско општество претставуваат мерки неопходни за државната безбедност, територијалниот интегритет и јавната безбедност, заштитата на редот и спречувањето на нереди и злосторства, заштитата на здравјето или моралот, угледот или правата на другите, за спречување на ширењето на доверливи информации или за зачувување на авторитетот и непристрасноста на судството.“ Европска конвенција за заштита на човековите права, http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_MKD.pdf

¹⁶ Hate Speech, http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf

¹⁷ Видете В.Н., М.В., Н.Р. and G.K. against Austria, <https://hudoc.echr.coe.int/>

Кога слободата на изразување може да биде ограничена поради говор на омраза согласно чл. 10 од ЕКЧП?

Кога ги разгледува ограничувањата на заштитата овозможена со чл. 10 од ЕКЧП (слободата на изразување),¹⁸ ЕСЧП испитува дали постои вмешување во слободата на изразување, дали истото е пропишано со закон и има некоја од легитимните цели, и дали е неопходно во демократско општество за да се постигнат тие цели.

Досегашната правна практика на ЕСЧП овозможува класификување на повеќе видови на говор на омраза кој може да биде ограничен доколку се исполнети горенаведените услови:

- Апологија на насилство и поттикнување на насилство (Случајот Сурек, против Турција).¹⁹

Комисијата за човекови права утврдила дека јазикот користен во писмата може да се интерпретира како охрабрување на натамошно насилство. Притоа, одлуката на властите да го казнат сопственикот на неделникот поради публикувањето на писмата (кои биле штетни за националната сигурност и за јавната безбедност) не била протолкувана како прекршување на неговото право на слобода на изразување.²⁰

- Ширење на хомофобична пропаганда. Седум активисти од организацијата „Национална младина“, во декември, 2004 г., дистрибуирале во едно шведско средно училиште стотици летоци со наслов „Хомосексуална пропаганда“.²¹ ЕСЧП утврдил дека, иако изјавите во летоците директно не им препорачуваат на индивидуите да извршат дела од омраза, станува збор за сериозни наредувања водени од предрасуди. Европскиот суд за човекови права повторно истакнал дека поттикнувањето на омраза нужно не повлекува и повик на некој акт на насилство или други кривични дела.²²

¹⁸ „Секој човек има право на слобода на изразувањето. Ова право ги опфаќа слободата на мислење и слободата на примање и пренесување информации или идеи, без мешање на јавната власт и без оглед на границите. Овој член не ги спречува државите, на претпријатијата за радио, филм и телевизија да им наметнуваат режим на дозволи за работа.“ Европска конвенција за заштита на човековите права, http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_MKD.pdf

¹⁹ Сопственик на неделник во Турција бил осуден и парично казнет поради објавувањето на две писма на читатели во август 1992 година, за кои државата сметала дека претставуваат ширење сепаратистичка пропаганда, поттикнување непријателство и омраза, и оправдување терористички злодела.

²⁰ Според судот, иако сопственикот „не ги застапувал лично ставовите во писмата, сепак, на оние што ги пишувале писмата им обезбедил простор за поттикнување насилство и омраза.“ Судот сметал дека писмата повикувале на „крвава одмазда со поттикнување базични чувства и зацврстување на веќе постојните предрасуди што се имаат манифестирано во смртоносно насилство“.

²¹ Во летоците, наменети за средношколците, пишувало: „Вашите антишведски наставници многу добро знаат дека хомосексуалноста има морално уништувачки ефект врз телото на општеството и свесно ќе се обидат да ви ја претстават како нешто намерно и добро“. Понатаму, во летоците се објавени следниве инструкции до средношколците: „Кажете им дека ХИВ и СИДА се појавуваат заедно со хомосексуалците, и дека нивниот промискуитетен животен стил е една од главните причини за зацврстувањето на оваа современа чума“ и „Кажете им дека организациите од хомосексуалното 76 лоби, исто така, се обидуваат да практикуваат педофилија, и прашајте ги дали оваа сексуална девијација, исто така, треба да биде легализирана“.

²² Според судот, дискриминацијата врз основа на сексуалната ориентација е исто толку сериозна како и дискриминацијата врз основа на расата, потеклото или на бојата на кожа.

- Прифаќање на тероризам, дури и преку карикатури (на пример, во случајот Лерој против Франција ЕСЧП не наоѓа повреда на чл. 10 од ЕКЧП, поради изразување на морална поддршка за оние кои осудениот автор на карикатурата²³ сметал дека се извршителите на нападот во 2001.
 - Поттикнување на етничка омраза (на пример, во случајот *Balsytė-Lideikienė v. Lithuania*, во кој судот утврдува дека конфиксувањето на календар и опоменувањето на издавачот не ја повредило нговата слобода на изразување, затоа што во литванскиот календар од 2000 имало изразување на агресивен национализам и етноцентризам и изрази кои поттикнуваат омраза против Полјаците и Евреите).
 - Поттикнување на расна омраза или дискриминација (на пример, во Еден белгиски пратеник и претседател на политичката партија бил осуден за поттикнување расна дискриминација за време на изборна кампања, поради дистрибуирање летоци со следниве слогани: „Да се спротивставиме на исламизацијата на Белгија“, „Стоп за вештачката политика на интеграција“ и „Испратете ги дома доселениците кои бараат работа“. Неговото тврдење дека му било повредено правото на слобода на изразување не било прифатено од страна на Судот.)²⁴
 - Поттикнување на верска нетолеранција (на пример, во случајот кога еден турски издавач е парично казнет за навреда на Бог, религијата и Пророкот и Светата книга со публикување на новелистичка книга, ЕСЧП не наоѓа повреда на правото на слобода на изразување, сметајќи дека извесни пасуси во книгата претставувале неоправдан и навредувачки атак врз верниците.
- ЕСЧП има јасно утврдени стандарди во однос на почитувањето на слободите и правата на човекот кога е во прашање проблемот на говорот на омраза, а Република Македонија има позитивна обврска да ја осигура примената на овие стандарди.²⁵

ЕСЧП за говорот на омраза на интернет

Според една одлука на ЕСЧП, новинарските портали се одговорни и за преземање мерки за превенирање на објавување на незаконити коментари (вклучително и негативни коментари „кои можат да ги надминат границите на прифатливата критика и да го достигнат нивото на беспричинска навреда или говор на омраза“).

Во случајот *„Делфи АС против Естонија“*, во кој комерцијален новинарски портал се жали зашто бил казнет за објавени навредувачки коментари од читатели, ЕСЧП не наоѓа повреда на слободата на изразување. ЕСЧП смета дека поради непреземањето мерки за отстранување на

²³ Карикатурата била објавена во баскиски весник на 13 септември 2001, и го претставувала нападот на кулите близначки во Њујорк со текст (имитација на рекламен слоган од познат бренд) „Сите ние сонувавме за ова... Хамас го стори.“

²⁴ Судот утврдил дека неговата осуда била оправдана во насока на спречување нереди и заштита на правата на другите. Имено, изборните слогани јасно поттикнувале на расна омраза кон странците, особено кај помалку образованите членови на јавноста.

²⁵ На македонски јазик се објавени повеќе пресуди на ЕСЧП во врска со говорот на омраза. Видете „ПРЕСУДИ и одлуки во врска со говорот на омраза од судската пракса на Европскиот суд за човекови права / [подготвила Мирјана Лазарова Трајковска ; превод Даниела Брајковска, Радмила Станојевска]. - Скопје : ОБСЕ, 2012

http://hatecrimes.tamijov.webfactional.com/resursi/2012_Presudi_i_odluki_vo_vrska_so_govorot_na_omraza_od_sudskata_praksa_na_ESCP.pdf и „Значајни пресуди на Европскиот суд за човекови права со коментар : говор на омраза и кривични дела од омраза / автор Јасмина Димитријева. - Скопје : ОБСЕ, 2016. <http://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2017/09/337176.pdf>

очебијно незаконски содржини (без одлагање и без пријави од жртвите или засегнатите), новинарските портали можат да бидат одговорни за повреди на права и интереси.

Меѓународна правна рамка за борба против говор на омраза во рамки на системот на Европската Унија (ЕУ)

Согласно Рамковната одлука за расистички и ксенофобични кривични дела²⁶ од 28 ноември 2008 година, расистичкото и ксенофобично однесување мора да претставуваат кривично дело во сите членки на ЕУ.²⁷

Битна е и „Директивата за аудиовизуелни медиумски услуги“, согласно која властите во секоја земја-членка „мора да се погрижат, со соодветни средства, аудиовизуелните медиумски услуги обезбедени од страна на давателите на медиумски услуги под нивна надлежност да не содржат какво било поттикнување на омраза базирано на раса, пол, религија или националност.“²⁸

Во однос на нелегалните онлајн содржини, битен е „Кодексот на однесување за спротиставување на нелегалниот говор на омраза онлајн“,²⁹ кој е договор меѓу најголемите ИТ компании (Facebook, Microsoft, Twitter и YouTube) со ЕК, за обврските на ИТ компаниите во борбата против говорот на омраза. Целта на кодексот е да се обврзат компаниите дека најголемиот дел од барањата за отстранување на содржини ќе бидат разгледани брзо, за помалку од 24 часа. Нелегалниот говор на омраза, во овој контекст, е дефиниран како јавно поттикнување на насилство или омраза, врз основа на извесна карактеристика, вклучувајќи раса, боја на кожа, религија, родословие и национално или етничко потекло.³⁰

²⁶ Framework Decision on combating certain forms and expressions of racism and xenophobia by means of criminal law, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:I33178>

²⁷ „Овие кривични дела опфаќаат јавно повикување на насилство или омраза, јавно ширење на написи, слики или друг материјал како и јавно одобрување, одрекување или тривијализирање на геноцид, злосторства против човештвото, воени злосторства, нацистички злосторства“. Видете повеќе во „Слобода на изразување и говор на омраза“, автори Елена Михајлова, Јасна Бачовска, Томе Шекерциев. - Скопје : ОБСЕ, 2013, <http://www.osce.org/mk/skopje/116610?download=true>

²⁸ Во декември 2013 г., Директивата за аудиовизуелни медиумски услуги беше транспонирана во новиот Закон за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги на Република Македонија. <http://avmu.mk/wp-content/uploads/2017/05/Vodic-za-monitoring-za-govorot-na-omraza-Mak.pdf>

²⁹ CODE OF CONDUCT ON COUNTERING ILLEGAL HATE SPEECH ONLINE, http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/hate_speech_code_of_conduct_en.pdf

³⁰ Code of Conduct on countering illegal online hate speech 2nd monitoring, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-17-1472_en.htm

Анализа на состојбите во Македонија

Правни рамки во Република Македонија

Уставот на Република Македонија

Во Уставот на Република Македонија не постојат одредби во кое се сретнува изразот „говор на омраза“, но се овозможува заштита од дискриминација по неколку основи од страна на Уставниот суд.³¹ Меѓутоа, во досегашната уставно судска практика можат да се сретнат многу мал број на случаи каде судот одлучувал за заштита од дискриминација, а што се однесува до говорот на омраза како форма на дискриминација, Уставниот суд досега се нема експлицитно изјаснето во однос на ова прашање.

Во Уставот на Република Македонија нема експлицитни ограничувања на правото на слобода на изразување, па затоа при уставно-правните спорови Уставниот суд прибегнува кон толкувања дали „санкционираното дејствие“ има смисла на „јавно искажување на мислење“ или „ја изгубило смислата на слобода на мислење и јавно искажување на мислата која што Уставот ја гарантира и заштитува“.

Единственото место во Уставот каде што се сретнува терминот „омраза“ е во членот 20:

„Програмите и дејствувањето на здруженијата на граѓаните и политичките партии не можат да бидат насочени кон насилно уривање на уставниот поредок на Републиката и кон поттикнување или повикување на воена агресија или разгорување на национална, расна или верска омраза или нетрпеливост.“

Уставниот суд повеќекратно има одлучувано по иницијативи во врска со овој член, како и во врска со иницијативи за други членови, каде што имал прилика да развие експлицитни стојалишта во врска со говорот на омраза, повикувајќи се на меѓународното право. Меѓутоа, во досегашната правна практика отсутствуваат експлицитни стојалишта на судот во врска со феноменот „говор на омраза“. Сепак, од анализата на решенијата и одлуките на судот каде што се сретнува изразот „омраза“ можеме да ги изведеме следниве заклучоци:

- Уставниот суд не се впушил во содржинска анализа на основата за забрана на една политичка партија во Македонија (Партијата за човекови права од Струмица), кога Врховниот суд утврдил дека нејзината активност се користи за разгорување на национална омраза и нетрпеливост, но затоа во 1992 год. донел одлука за поништување на дел од Политичка декларација на Народната демократска партија (НДП) од Тетово.³²

³¹ Во Уставот на РМ е утврдено дека Уставниот суд „ги штити слободите и правата на човекот и граѓанинот што се однесуваат на слободата на уверувањето, совеста, мислата и јавното изразување на мислата, политичкото здружување и дејствување и забраната на дискриминација на граѓаните по основ на пол, раса, верска, национална, социјална и политичка припадност“ (чл. 110, ст. 3).

³² Одлука на Уставен суд од 19.03.1992: „СЕ ПОНИШТУВААТ точка 2 во делот што се однесува на определбата на Народната демократска партија од Тетово на албанското население да му се признае право на отцепување од тоталитарното и асимилаторското панславјанско ропство, точка 4 став 3, точка 5 став 2, точка 6 став 2 во делот во кој службениот јазик во Република Македонија се третира како туѓ јазик и во делот што се однесува на оценката за денационализација и асимилација на албанската националност и точка 7 став 2 во делот што се однесува на иницирање сеалбанско собрание како

- Уставниот суд во 2001 ја поништил Програмата за работа на Здружението на граѓани "Радко"- со седиште во Охрид утврдувајќи дека „и програмата и Статутот на Здружението на граѓани "Радко" - Охрид, се насочени кон насилно уривање на државниот поредок, попречување на слободното изразување на националната припадност на македонскиот народ, односно негирање на неговата самобитност и разгорување на национална или верска омраза или нетрпеливост“. ЕСЧП утврди прекршување на правото на слобода на здружување со ваквата одлука на Уставниот суд.
- Уставниот суд ги отфрлил повеќекратните иницијативи на Јован Вранишковски, против кого било подигнато и обвинение за „предизвикување национална, расна и верска омраза, раздор и нетрпеливост“ од членот 319 од Кривичниот законик, бил осуден и издржал казна затвор со траење од осум месеци.³³
- Судот ја отфрлил иницијативата Руфи Османи кој бил обвинет дека сторил кривично дело предизвикување на национална, расна и верска омраза и раздор и нетрпеливост од член 319 став 2 од Кривичниот законик, поради тоа што злоупотребувајќи ја својата положба на градоначалник на општина Гостивар со континуирано дејствување предизвикал и разгорил национална омраза, раздор и нетрпеливост.³⁴ Во контроверзно образложение, Уставниот суд експлицитно објаснува зошто дејствата на осудениот не било изразување на мислење, туку предизвикување на национална нетрпеливост, раздор и омраза.³⁵ ЕСЧП не утврди повреда на правата на осудениот во овој случај, оценувајќи дека одлежаната казна за овој случај од една година и три месеци не била диспропорционална.
- Уставниот суд во 2005 ја отфрлил иницијативата за оценување на уставноста на програма за работа и статутот на Здружението на ветераните од борбата на ОНА, со образложение дека „оспорените акти на здружението не содржат норми според кои ова здружение своите цели ќе ги остварува по насилен пат, ниту со нив се поттикнува или повикува на воена агресија или разгорување на национална, расна и верска омраза.“³⁶

носител на сеалбанската платформа од Политичката декларација, донесена од Собранието на Партијата на 15 јуни 1991 година.“

³³ Затоа што отпечатил календар за 2004 година во кој имало клевети за МПЦ, дека организирал хиротонија на уште двајца епископи за да се формира синод на ПОА и дека вршел богослужби во станот на неговите родители во Битола. (Последните две од овие обвиненија Врховниот суд по жалба ги укинал и првичната казна од 1 година и 6 месеци Врховниот суд ја преиначил во казна затвор во траење од 8 месеци која ја издржал.)

³⁴ Ова свое дејствување го сторил со тоа што при донесувањето на статутарната одлука за употреба на знамињата во општина Гостивар, не укажал на Советот за нејзината неуставност и незаконитост и истата одлука иако неуставна и незаконита ја спровел со истакнување на знамињата на Република Македонија, Република Албанија и Република Турција.

³⁵ „... јавно изразеното мислење на подносителот не се состои во изложување на негов интелектуален или политички став, ниту пак, е начин на интелектуално или политичко убедување упатено кон присутните лица на митингот, туку директно повикување и поттикнување на присутните лица од албанска националност да не се почитува односно насилно да се урива правниот поредок и предизвикување на национална нетрпеливост, раздор и омраза помеѓу населението на Гостивар во ситуација на и онака чувствителна меѓунационална тензија, како и чувство на загрозеност помеѓу населението, како од албанска, така и македонска националност, кое сето заедно имало свој трагичен епилог во настаните од 9 јули 1997 година.“

³⁶ „...ова здружение нема посебно воено организациска структура, нема воени формации и не располага со посебни униформи и вооружување, ниту, пак, неговото декларирање и дејствување е

- Уставниот суд се прогласил за ненадлежен да одлучува за одлуката на Општина Бутел за подигнување урбана опрема-Крст или други верски симболи, со која се вршело разгорување на национална, расна или верска омраза.
- Уставниот суд се прогласил за ненадлежен да одлучува по иницијативата на лицата кои биле повикани на распит во полиција и обвинителство, затоа што „при влезот во градот Тетово нацртале графитна илустрација на карта со наводи дека тоа била историска карта на Албанците од 19 век со намера јавно да ја изразат својата мисла што било нивно уставно право.“

Во своите решенија и одлуки, Уставниот суд повеќепати нагласувал дека „новинарската работа треба да се заснова на професионален новинарски пристап за навремено и точно информирање, да не се навлегува во приватноста (животот и семејството), клеветење, поттикнување омраза, насилство.“

Законски решенија

1. Закон за народен правобранител

Согласно Уставот на РМ, и Законот за народниот правобранител, Народниот правобранител посветува особено внимание за заштита на начелото на недискриминација и формира „одделение за заштита на граѓаните од дискриминација“.

Сепак, освен ретките укажувања во јавноста за присутноста на говорот на омраза, Народниот правобранител не третира случаи на говор на омраза како форма на дискриминација во годишните извештаи.

Исклучок од оваа практика е извештајот од 2010 каде што НП укажува на еден случај на говор на омраза, без навлегување во деталите на случајот.³⁷

2. Закон за заштита од дискриминација

Говорот на омраза може да се толкува и како форма на дискриминација.³⁸ Во Законот за спречување и заштита од дискриминација со глоба се казнува и секое повикување и поттикнување на дискриминација. Како дискриминација се смета и секоја активност со којашто

насочено кон поттикнување или повикување на воена агресија или разгорување на национална, расна и верска омраза или нетрпеливост. “

³⁷ „Карактеристичен предмет во кој беше констатирана директна дискриминација беше случајот со манифестацијата која беше поддржана од Градот Скопје, а во своите рекламни плакати содржеше говор на омраза и дискриминација кон одредени целни групи. Народниот правобранител укажа на дискриминаторската содржина на рекламниот плакат особено што таа беше оценета како говор на омраза. Укажувањето на Народниот правобранител беше прифатено, Градот Скопје се ограда од таквото постапување, ги осуди активностите на организаторот и спорната содржина беше јавно повлечена.“ <http://ombudsman.mk/upload/documents/Izvestaj%202010-MK.pdf>

³⁸ На пример, Трибуналот во Руанда во пресудата против медиумските сопственици забележа дека „говорот на омраза што таргетира популација врз основа на етникум или која и да е друга дискриминаторска основа, го прекршува правото на почитување на достоинството на членовите на таргетираната група како човечки суштества, па затоа претставува „актуелна дискриминација““.

некое лице директно или индиректно повикнува, охрабрува, дава упатства или поттикнува друго лице да изврши дискриминација.³⁹

Телото надлежно за испитување на претставки, Комисијата за заштита од дискриминација (КЗД), досега во неколку случаи има утврдено дискриминација со елементи на говор на омраза. На пример, во 2014 КЗД утврди дека има дискриминација во медиумски прилог на ТВ „Сител“ од 2012 во кој се тврдеше дека „на хомосексуалците им е потребна професионална и медицинска помош, наместо законска помош“.⁴⁰ КЗД утврди дека изразувањата „хомосексуалноста е болест“, како и оспореното изразување погоре, се неосновани, претставуваат „дезинформирање на јавноста“ и со нив „може да се создаде перцепција дека тие луѓе [хомосексуалците] не се добри, чувство на недоразбирање, одбивањето на некои, па дури и омраза кон нив.“ КЗД експлицитно утврдува дека изразите „на хомосексуалците им е потребна професионална и медицинска помош, наместо законска помош“ се многу „флагрантни и следат неоправдан јазик на омраза“ и дека прилогот „предизвикува предрасуди и го нарушува достоинството на лицата врз основа на сексуална ориентација“.

КЗД утврди дискриминација и во случајот на хомофобичната кампања на насловните страници на „Вечер“ од октомври 2012.⁴¹ КЗД посочи дека „Слободата на говорот не е неприкосновена слобода, во апсолутна смисла на зборот“ и дека „Истата е ограничена во цела низа случаи, вклучувајќи поттикнување омраза, говор на омраза, но и доколку се злоупотребува за иницирање, поттикнување и за повикнување на дела од омраза“.

За жал, КЗД во 2016 експлицитно се прогласи за ненадлежна во случаи на говор на омраза, откако Агенцијата за аудио и аудиовизуелни услуги испрати до неа извештај за мониторинг на емисиите на Миленко Неделковски, во кои е детектиран говор на омраза.

3. Законот за медиуми и Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги

Со „Законот за медиуми“ забрането е со објавувањето, односно емитувањето на содржини во медиумите да се загрозува националната безбедност, да се поттикнува насилно уривање на уставниот поредок на Република Македонија, да се повикнува на воена агресија или на вооружен

³⁹ Во Законот за спречување и заштита од дискриминација постои одредба дека „Вознемирувањето и понижувачкото постапување претставува повреда на достоинството на лице или на група на лица што произлегува од дискриминаторска основа и што има за цел или како резултат повреда на достоинството на одредено лице или создавање заканувачка, непријателска, понижувачка или застрашувачка средина, пристап или практика.“

⁴⁰ Претходно, Советот за радиодифузија изрече писмена опомена кон Телевизија „Сител“ – Скопје, поради прекршување на законот во ТВ-дневникот на „Сител“ емитуван на 18 мај 2012 година. По изрекувањето на опомената, уредникот на ТВ-дневникот на „Сител“ објави протестен текст во дневниот весник „Вечер“ со дискриминирачки наслов „Педерите секогаш се во право“ (30 јули 2012 година). <https://vecer.mk/pederite-sekogash-se-vo-pravo>

⁴¹ На 13-14 октомври, 2012 г., „Вечер“, на насловната страница, објави две порнографски фотографии и текст со наслов „Геј-бракови во Македонија нема да има“. И во 2009 година „Вечер“ објавуваше порнографски фотографии, за што беше критикуван од „Советот на честа“ на ЗНМ за поттикнување на омраза: „Посочениот текст во весникот „Вечер“ и фотографиите со која е опремен е еклатантен пример како се поттикнува омраза кон одредена група која не е во мнозинство. Со употреба на порнографски елементи се испраќа пораката дека сите хомосексуалци се такви како тие на фотографијата и дека тоа е суштината која нив ги одредува. Таа фотографија е избрана за да поттикне омраза, гадење, таа го вперува прстот во хомосексуалците и сите кои се против нивната дискриминација како „луѓе од другата страна“ на моралот.“

конфликт, да се поттикнува или шири дискриминација, нетрпеливост или омраза врз основа на раса, пол, религија или националност. (чл. 4 од Закон за Медиуми, 26.12.2013).⁴²

Во член 48 од Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (ЗААВМУ), посебните забрани за „говорот на омраза“ се дефинираат на следниот начин: „Аудио и аудиовизуелните медиумски услуги не смеат да содржат програми со кои се: - загрозува националната безбедност, - поттикнува насилно уривање на уставниот поредок на Република Македонија, - повикува на воена агресија или на оружен конфликт, - поттикнува или шири дискриминација, нетрпеливост или омраза врз основа на раса, пол, религија или националност.“

Агенцијата за медиуми и аудиовизуелни медиумски услуги, како надлежно тело и регулатор, врши надзор во поглед на говор на омраза и има издадено „Водич за мониторинг на говор на омраза“, во кој се дава посебен осврт на клучните прашања: Кој бил контекстот на изразувањето? Кое е лицето одговорно за изразувањето? Дали постоела намера за провоцирање на говор на омраза? Што е содржината на изразувањето? Кои биле степенот и опсегот на изразувањето? Колкава била веројатноста да се влијае врз публиката и нејзините идни дејствија?

Проблем за регулаторот е тоа што ЗААВМУ не предвидува мерки за непочитување на посебните забрани за емитување содржини кои повикуваат на агресија, уривање на уставниот поредок, оружено насилство, дискриминација, поттикнување и ширење омраза врз основа на раса, пол, религија или националност.

Кога со надзор ќе констатира дискриминирачки говор или говор на омраза кај некој медиум, регулаторот јавно го објавува својот извештај, писмено го известува радиодифузерот за направеното прекршување и настојува да обезбеди соработка со КЗД или јавното обвинителство. Но, според укажувањата на регулаторот, обидите за соработка досега немаат вродено со позитивни резултати.⁴³

На пример, со вонреден надзор на неколку по ред изданија на емисијата „Миленко Неделковски шоу“, агенцијата констатира дека ТВ Канал 5 го прекрши член 48 од Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги со тоа што последователно носел уреднички одлуки да му овозможи на авторот на емисијата да поттикнува и шири дискриминација, нетрпеливост и омраза врз основа на сексуална ориентација.

Исто така, со вонреден надзор во текот на изборната кампања за Предвремените парламентарни избори кои се одржаа на 11 декември 2016 година било констатирано дека Телевизијата Сител со прилозите на тема „Двојазичноста има цена“, означени како уреднички коментари, поттикнувала и ширела дискриминација, нетрпеливост и омраза врз основа на националност/етничка припадност.

Меѓутоа, ниту КЗД, ниту обвинителството не покренува постапка откако регулаторот ги упатува случаите до нив.

Претходникот на агенцијата, Советот за радиодифузија, во повеќе наврати има реагирано на говор на омраза во медиумите, а имаше и законска можност да изрекува казни на медиумите.

⁴² За оваа забрана не соодветствува никаква казнена одредба.

⁴³ Годишен извештај за работата на Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги за 2016 година, https://epra3-production.s3.amazonaws.com/organisations/second_documents/54/original/1_Godishen_izveshtaj_za_rabotata_na_AVMU_za_2016_godina.pdf?1509023135

На пример, во 2010 СРД ги повика радиодифузерите „да се воздржат и оградат од какви било облици кои предизвикуваат атмосфера на линч и повици на исклучивост и креирање и објава на листи на неистомислениците“. Во 2011 СРД ја казни Канал 5 поради говор на омраза во „Миленко Неделковски Шоу“, затоа што „При етикетирањето и стигматизирањето на своите неистомисленици – пред се, една група новинари – Миленко Неделковски покажува отворена нетрпеливост со елементи на говор на омраза и креира непријателска атмосфера“.

5. Кривичен законик

Во Кривичниот законик има неколку кривични дела кои можат да санкционираат „говор на омраза“:

- Загрозување на сигурноста - се казнуваат и заканите преку информатички систем за тешки кривични дела (за коишто е пропишана казна затвор од најмалку пет години), поради припадност на одредена заштитена група.⁴⁴

- Ширење на расистички и ксенофобичен материјал по пат на компјутерски систем, дело кое опфаќа не само забрана на јавно ширење преку компјутерски систем на расистички и ксенофобичен материјал, туку и на содржини што помагаат, промовираат или поттикнуваат омраза, дискриминација или насилство против кое било лице или група, врз која и да е дискриминаторска основа. Забраната се однесува и на јавното ширење на говор на омраза преку други средства за јавно информирање.⁴⁵

- Предизвикување омраза, раздор или нетрпеливост врз која и да е дискриминаторска основа, кривично дело со кое се казнува не само предизвикување омраза, раздор или нетрпеливост врз национална, расна и верска основа, туку и врз друга дискриминаторска основа.⁴⁶

⁴⁴ „Тој што по пат на информатички систем ќе се закани дека ќе стори кривично дело за кое е пропишана казна затвор од пет години или потешка казна против некое лице поради нивната припадност на одреден пол, раса, боја на кожа, род, припадност на маргинализирана група, етничка припадност, јазик, државјанство, социјално потекло, религија или верско уверување, други видови уверувања, образование, политичка припадност, личен или општествен статус, ментална или телесна попреченост, возраст, семејна или брачна состојба, имотен статус, здравствена состојба или на која било друга основа предвидена со закон или со ратификуван меѓународен договор, ќе се казни со казна затвор од една до пет години.“ (чл. 144, ст. 4 од КЗ, Загрозување на сигурноста)

⁴⁵ „(1) Тој што преку компјутерски систем во јавноста шири расистички и ксенофобичен пишан материјал, слика или друга репрезентација на идеја или теорија што помага, промовира или поттикнува омраза, дискриминација или насилство, против кое било лице или група, врз основа на пол, раса, боја на кожа, род, припадност на маргинализирана група, етничка припадност, јазик, државјанство, социјално потекло, религија или верско уверување, други видови уверувања, образование, политичка припадност, личен или општествен статус, ментална или телесна попреченост, возраст, семејна или брачна состојба, имотен статус, здравствена состојба или на која било друга основа предвидена со закон или со ратификуван меѓународен договор, ќе се казни со затвор од една до пет години. (2) Со казната од ставот (1) на овој член ќе се казни и тој што делото ќе го стори преку други средства за јавно информирање. (3) Тој што делото од ставовите (1) и (2) на овој член го врши со злоупотреба на положбата или на овластувањето или, ако поради тие дела дошло до безредие и насилства спрема луѓе или до имотна штета од големи размери, ќе се казни со затвор од една до десет години.“

⁴⁶ „Предизвикување омраза, раздор или нетрпеливост врз национална, расна, верска и друга дискриминаторска основа. (Член 319) (1) Тој што со присилба, малтретирање, загрозување на сигурноста, излагање на подбив на националните, етничките, верските и други симболи, со палење, уништување или на друг начин оштетување на знаме на Република Македонија или знамиња на други држави, со оштетување туѓи предмети, со сквернавење споменици, гробови или на друг дискриминаторен начин, непосредно или посредно, ќе предизвика или ќе разгори омраза, раздор или нетрпеливост врз основа на пол, раса, боја на кожа, род, припадност на маргинализирана група, етничка

- Расна и друга дискриминација, кривично дело кое вклучува забрана на прогонувањето на организации или на поединци поради нивното залагање за рамноправност на луѓето, како и ширење идеи за супериорност на една раса над друга, пропагирање расна омраза како и поттикнување на расна дискриминација.⁴⁷

- Кривичниот законик забранува јавно негирање, грубо минимизирање, одобрување или оправдување на геноцид, злосторства против човечноста или воени злосторства по пат на информациски систем, дури и кога се врши без намера за поттикнување омраза, дискриминација или насилство. Предвидена е потешка казна (најмалку четири години) ако негирањето, минимизирањето, одобрувањето или оправдувањето е сторено со намера за поттикнување омраза, дискриминација или насилство против некое лице или група на лица поради нивната национална, етничка или расна припадност или верска определба.⁴⁸

- Кривичниот законик забранува јавно повикување, поттикнување или поддржување на создавање на терористичка организација.⁴⁹

Иако во кривичниот закон постојат повеќе дела со кои може да се казнува говорот на омраза, како и говорот на омраза онлајн, во практика кривичните одредби ретко се применуваат, поради непреземање на мерки од страна на обвинителството.

Досега, јавното обвинителство има отфрлено повеќе кривични пријави за говор на омраза од засегнати лица и организации,⁵⁰ па дури и за говор на омраза со кој се поттикнува насилство, со

припадност, јазик, државјанство, социјално потекло, религија или верско уверување, други видови уверувања, образование, политичка припадност, личен или општествен статус, ментална или телесна попреченост, возраст, семејна или брачна состојба, имотен статус, здравствена состојба, или на која било друга основа предвидена со закон или со ратификуван меѓународен договор, ќе се казни со затвор од една до пет години. (2) Тој којшто делото од ставот (1) на овој член го врши со злоупотреба на положбата или на овластувањето или ако поради тие дела дошло до безредие и насилства спрема луѓе или до имотна штета од големи размери, ќе се казни со затвор од една до десет години.”

⁴⁷ (чл. 417) „(1) Тој што врз основа на разлика на полот, расата, бојата на кожа, родот, припадноста на маргинализирана група, етничката припадност, јазикот, државјанството, социјалното потекло, религијата или верското уверување, други видови уверувања, образованието, политичката припадност, личниот или општествениот статус, менталната или телесната попреченост, возраста, семејната или брачната состојба, имотниот статус, здравствената состојба или која било друга основа, предвидено со закон или со ратификуван меѓународен договор, ги повредува основните човекови права и слободи признати од страна на Меѓународната заедница, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години. (2) Со казната од став 1 ќе се казни тој што врши прогонување на организации или на поединци поради нивното залагање за рамноправност на луѓето. (3) Тој што шири идеи за супериорност на една раса над друга или пропагира расна омраза или поттикнува на расна дискриминација, ќе се казни со затвор од шест месеци до три години.“

⁴⁸ „Одобрување или оправдување на геноцид, злосторства против човечноста или воени злосторства (Член 407-а) (1) Тој што по пат на информациски систем јавно ги негира, грубо ги минимизира, ги одобрува и оправдува делата од членот 403 до 407, ќе се казни со затвор од една до пет години. (2) Ако негирањето, минимизирањето, одобрувањето или оправдувањето е сторено со намера за поттикнување омраза, дискриминација или насилство против некое лице или група на лица поради нивната национална, етничка или расна припадност или верска определба, сторителот, ќе се казни со казна затвор од најмалку четири години.“

⁴⁹ Чл. 394 (а), ст. 3: „Со казната од став 2 ќе се казни и тој што јавно повикува, 165 поттикнува или поддржува создавање на терористичка организација“. [со затвор од четири до десет години]

⁵⁰ Според информации од Хелсиншкиот комитет за човекови права, по повеќекратното отфрлање на една кривична пријава за говор на омраза онлајн во еден случај од 2014, најпосле е отворена истрага, но дека немаат информации за исходот од истрагата. Коалицијата СЗПМЗ, Хелсиншкиот комитет за човекови права на Република Македонија и ЛГБТИ Центарот за поддршка во 2014 година поднесоа до Обвинителството кривични пријави против двајца новинари затоа што: а) едниот со својата објава на

што придонесе за создавање на перцепција во јавноста дека говорот на омраза не се казнува,⁵¹ што предизвикува недоверба кон правниот систем.

Во однос на истрагите, обвинувањата за говор на омраза, судските пресуди (како и на кривичните дела од омраза), не се води систематско прибирање и објавување на податоци, па оттаму тешко може да се извлече некаков заклучок за колку дела на говор на омраза досега имало истраги, обвиненија и судски пресуди. Според укажувањата на ЗНМ, „Во моментот нема ниту еден случај на говор на омраза пред Кривичниот суд ниту пак информација за тоа дека Обвинителството презело мерки.“⁵² ЗНМ укажува и на тоа дека во 2017 година се водела жестока кампања против критичките медиуми и новинари кои биле обвинувани за предавство на националните интереси.⁵³ ЗНМ до Јавното обвинителство доставило барање за кривично гонење на едно јавно лице за говор на омраза и повикување на насилство.⁵⁴

Од досегашните случаи познати во јавноста може да се заклучи дека има неколку пресуди за говор на омраза согласно чл. 319 од КЗ: случајот на објавувањето на верското календарче од страна на Јован Вранишковски,⁵⁵ случајот со поставувањето на албанските знамиња од страна

неговата веб-страница го оправдал насилството и ширел говор на омраза кон ЛГБТИ-заедницата; б) обајцата на својата фан-страница на „Фејсбук“ дозволиле и не ги избришале коментарите што шират говор на омраза и повикуваат на насилство и други кривични дела. Основното јавно обвинителство првично ги отфрли кривичните пријави со образложение дека пријавените дела не се гонат по службена должност. Притоа, Обвинителството укажа дека сопствениците на страниците на „Фејсбук“ не можат да бидат одговорни за коментарите што ги оставаат фановите.

⁵¹ „Имено, Јавниот обвинител има службена должност да поведе постапки и по допрен глас, но во изминатите две години не ја искористил оваа можност. Дополнително, по поднесените кривични пријави не се произнесол, со што го ограничил пристапот до правда на жртвите на говор на омраза.“ http://www.mhc.org.mk/system/uploads/redactor_assets/documents/1054/Hate_Speech_web_mk.pdf

⁵² Според ЗНМ, „Проблемот со говорот на омраза е системски и надлежните институции сè уште го толерираат ваквото однесување во медиумите.“, Показатели за степенот на слобода на медиумите и за безбедноста на новинарите [МАКЕДОНИЈА], декември 2017, стр. 12 <http://znm.org.mk/>

⁵³ „Во оваа кампања на ВМРО-ДПМНЕ се приклучуваа и државни и партиски функционери, кои агресивно им се закануваа на новинарите, дури и со ликвидација. Во два најсериозни вербални напади имаше и експлицитни смртни закани, повикување на насилство и говор на омраза.“ Показатели за степенот на слобода на медиумите и за безбедноста на новинарите [МАКЕДОНИЈА], декември 2017, стр. 27 <http://znm.org.mk/>

⁵⁴ „Тој на неговиот Фејсбук-профил напиша дека „без да му трепне око“ може да го убие новинарот Тричковски, кој беше жесток критичар на владата на ВМРО-ДПМНЕ.“ Показатели за степенот на слобода на медиумите и за безбедноста на новинарите [МАКЕДОНИЈА], декември 2017, стр. 27 <http://znm.org.mk/>

⁵⁵ Јован Вранишковски е осуден на казна затвор во траење од една година и шест месеци, меѓу другото, затоа што „Во името на овој манастир го издал верскиот календар за 2004 година во кој грубо и вулгарно ја нападнал МПЦ и нејзините челници, а македонскиот народ го нарекол неук, верски необразован, со тоа ги навредил верските чувства на граѓаните, предизвикал верска омраза помеѓу македонското население, помеѓу граѓаните од Македонија против неговите присталици, предизвикал раздор и нетрпеливост кај македонското население како и меѓу македонското население и населението од српската народност која живее во Република Македонија.“ (од пресудата на Основниот суд во Битола од 01.07.2004).

на Руфи Османи,⁵⁶ како и случајот со цртањето на графит – мапа на голема Албанија, на влезот на Тетово во 2011 година.⁵⁷

6. Закон за спречување на насилството и недостојното однесување на спортските натпревари

Во Законот за спречување на насилството и недостојното однесување на спортските натпревари (2014), под насилство и недостојно однесување на спортските натпревари се смета и „внесување и истакнување на транспаренти, знамиња и други предмети со текст, слика, знак или други обележја, како и пеење на песни или дофрлување на пораки кои предизвикуваат и поттикнуваат омраза или насилство врз основа на расна, национална и верска припадност или врз основа на други особини“ (член 3, став 1, алинеја 3). Исто така и „палење на навивачките реквизити, знамиња на други држави, знамиња на клубови и други предмети“ (член 3, став 1, алинеја 6), како и „повикување, поттикнување и учествување во тепачка или физички напад на спортисти, гледачи, редари, службени лица, организатори на натпреварот и други учесници во спортските натпревари“ (член 3, став 1, алинеја 7).

Согласно чл. 7 од законот, организаторот на спортскиот натпревар е должен да обезбеди доволен број редари заради „предупредување, односно оддалечување на гледачите кои можат со пеење на песни или дофрлување на навредливи пораки да предизвикаат и поттикнуат омраза врз основа на расна, национална и верска припадност“.

Во практика Фудбалската федерација на Македонија повеќекратно констатира дека на фудбалските натпревари има „извикувања и скандирања на верска и национална омраза“, и редовно јавно го осудува говорот на омраза.⁵⁸

Иако во законот е предвидена глоба во износ од 550 до 750 евра во денарска противредност и за говор на омраза од страна на физички лица, ниту од страна на ФФМ, ниту од страна на медиумите, нема известувања за казнување на физички лица за говор на омраза на спортски натпревари.

⁵⁶ Руфи Османи бил прогласен за виновен за разгорување на национална, расна и верска омраза, раздор и нетрпеливост како службено лице, врз основа на фактот што организирал јавен собир на 24 мај 1997 под мотото „да се брани официјалната употреба на националното знаме“, на кој се свирела химната на Република Албанија и одржал говор во кој ги повикал граѓаните од албанско етничко потекло да го штитат знамето на Република Албанија. На 10 јули 1997 жалителот бил притворен до неговото судење и осуден на 8 август 1997 после немирите од 9 јули 1997. Тој првобитно бил осуден на казна од осум години затвор за разгорување на национална, расна и верска омраза, раздор и нетрпеливост како службено лице. Апелациониот суд ја намали неговата казна затвор на четири години. Османи е амнестиран откако отслужил една година и три месеци од неговата казна. Видете <http://www.pravda.gov.mk/txt/presudi/mak/osmanimak.htm>.

⁵⁷ За овие пресуди дознаваме од новинарскиот прилог „Авторите на графитот на „голема Албанија“: Ние бевме казнети, а другите не“ (<http://tv21.tv/mk/?p=120893>), во кој се укажува на пресуда со казна една година затвор и 20 илјади денари парична казна.

⁵⁸ „Фудбалската федерација на Македонија најостро го осудува секој облик на насилство на фудбалските терени и ќе продолжи да се бори против хулиганизмот со сите средства кои ги има на располагање. Како одговорно фудбалско тело во државата никогаш нема да се согласи со говорот на омраза, нетрпеливоста, вулгарните навреди и секој облик на насилство без било каква основа на сметка на поединци или структура на било кој фудбалски клуб.“ (<http://ffm.mk/ffm-najostro-go-osuduva-sekoj-oblik-na-nasilstvo>)

7. Закон за внатрешни работи

Согласно законот за внатрешни работи, како внатрешни работи се смета и „спречување на разгорување на национална, расна или верска омраза и нетрпеливост“. (чл. 2, ст. 1 алинеја 4). Во рамките на МВР, постои посебен „Сектор за компјутерски криминал и дигитална форензика“, кој се состои од одделение за истраги за компјутерски криминал и одделение за дигитална форензика.

Во рамките на „компјутерскиот криминал“, МВР го препознава и ширењето на расистички и ксенофобични материјали преку компјутерските системи, како и расистичките и ксенофобични мотивирани закани и навреди, откако во јули 2005 Република Македонија го ратификуваше Дополнителниот протокол на конвенцијата за компјутерски криминал за инкриминација на дела од расистички и ксенофобистички вид по пат на информатички системи.

На сајтот на МВР е воведена апликацијата „Црвено копче“, која е наменета и за пријавување какви било сознанија или информации за повикувањето на насилство.⁵⁹

Досега, нема никакви информации ниту од страна на МВР, ниту коментари од страна на здруженијата на граѓани, за ефикасноста на оваа апликација во борбата против говорот на омраза онлајн. Дел од здруженијата на граѓани, кои досега имаат пријавувано говор на омраза онлајн до секторот за компјутерски криминал, се жалат на молк од страна на оваа институција.⁶⁰

Секторот за компјутерски криминал има побарано од Facebook отстранување на групите кои ширеа омраза и повикуваа на насилство во врска со конфликтот на Кале од 2011 година, и има упатено јавен повик за воздржување од говор на омраза,⁶¹ за што беа и пофалени од ЕКРИ.

За пофалба е и неодамнешната реакција на МВР, кога во Битола на улицата Широк сокак на фасада од зграда се испишани графити со говор на омраза на македонски и на албански јазик.⁶²

⁵⁹ Апликацијата овозможува пристап до „Формулар/пријава за повикување на насилство (кога е забележан на интернет)“, <http://redbutton.mvr.gov.mk/>

⁶⁰ На 18.11.2015 година, Коалицијата СЗПМЗ поднесе кривична пријава до МВР (Одделението за компјутерски криминал и дигитална форензика) поради Ширење расистички и ксенофобичен материјал преку компјутерски систем и Предизвикување раздор или нетрпеливост врз национална, расна, верска и друга дискриминациска основа, што имплицитно опфаќа и заштита врз основа на сексуалната ориентација и родовиот идентитет. Станува збор за коментари под видеото „За нација без дискриминација“ промовирано од страна на Коалицијата СЗПМЗ, Здружението ХЕРА и Комисијата за заштита од дискриминација на 17.11.2015 година. Дел од коментарите повикуваат на насилство врз основа на сексуална ориентација и политичка определба („SIEG HEIL 14/88 – само истребување вакви гниди“, „Смрт за либералните паразити!“).

⁶¹ „МВР апелира до сите посетители на социјалните мрежи да се воздржат од говор на омраза и да престанат со повикување на насилство, бидејќи ќе бидат преземени сите неопходни мерки за нивно идентификување и спречување во намерите.“ (видете повеќе за овој настан во „Македонија: Реакции на инцидентот на Кале и говорот на омраза“, <https://mk.globalvoices.org/02/18/20277/>).

⁶² Портпаролот на СВР Битола укажа дека по целосно документирање на настанот против сторителите ќе бидат поднесени соодветни пријави, „Две лица осомничени за пишување графити со говор на омраза во Битола“, [Нова ТВ](#).

Тековни реформи

Говорот на омраза во политичките манифестации беше присутен и во предизборните кампањи во 2016 и 2017 година, но и по завршувањето на изборите. На пример, Хелсиншкиот комитет апелираше до надлежните државни институции, вклучувајќи ги Министерството за внатрешни работи и јавното обвинителство да преземат итни и неодојни мерки за гонење на говорот на омраза, по протестот пред ДИК организиран од членови на ВМРО-ДПМНЕ.⁶³ Толерирањето на говорот на омраза, проследен со повикување на насилство, кулминираше со насилниот упад во Собранието на 27 април 2017 година.⁶⁴

По завршувањето на кампањата за локални избори во 2017, неколку здруженија на граѓани најостро го осудија говорот на омраза од страна на кандидатот за градоначалник на општина Карпош и најавија поднесување на кривична пријава.⁶⁵ Здружението на граѓани „Цивил“ го осуди говорот на омраза на протестот против Законот за употреба на јазиците на на организациите Тврдокорни и Македонски обединети сили.⁶⁶

Поради зачестениот говорот на омраза во медиумите, „додека Агенцијата за медиуми е само нем сведок на овие негативни појави“, Владата на Република Македонија во септември 2017 поднесе „Предлог закон за изменување и дополнување на законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги“ со кој се прошируваат основите во забраната за поттикнување или ширење на дискриминација, нетрпеливост или омраза.⁶⁷ Исто така, во предлог законот, е предвидена глоба во износ од 5.000 евра во денарска противвредност за прекршок на правно лице, ако емитува програми со кои се поттикнува или шири дискриминација, нетрпеливост или омраза врз сите наведени основи.

⁶³ Говор на омраза на протестот пред Државната изборна комисија и на социјалните мрежи, <http://www.mhc.org.mk/announcements/505?locale=mk#.WmnkXqinFEY>.

⁶⁴ Како што може да се види од објавените снимки за време на протестите и упадот на 37 април, организаторите на протестот поттикнуваа омраза кон „предавниците“ и „соросоидите“, а дел од толпата пееше песни против „клетите Шиптари“.

⁶⁵ Хелсиншкиот комитет за човекови права на Република Македонија, ЛГБТИ Центарот за поддршка и Коалицијата Сексуални и здравствени права на маргинализираны заедници јавно го осудија говорот на омраза на кандидатот за градоначалник и досегашен градоначалник на општина Карпош, Стевчо Јакимовски: „...во својот говор користи навредливи и деградирачки зборови со цел да го „нападне“ против-кандидатот, наведувајќи дека за него се зборувало дека е хомосексуалец. Притоа, посочува на хомосексуалноста, нарекувајќи ја „најопасната мафија“, „мафија која сака да се инсталира во општина Карпош“.“

⁶⁶ Со говор на омраза против законот за јазиците, <https://civilmedia.mk/so-govor-na-omraza-protiv-zakonot-za-azizit/>.

⁶⁷ „Аудио и аудиовизуелните медиумски услуги не смеат да содржат програми со кои се загрозува националната безбедност, се поттикнува насилно уривање на уставниот поредок на Република Македонија, се повикува на воена агресија или на оружен конфликт, се поттикнува или шири дискриминација, нетрпеливост или омраза врз основа на пол, раса, боја на кожа, род, припадност на маргинализирана група, етничка припадност, јазик, државјанство, социјално потекло, религија или верско уверување, други видови уверувања, образование, политичка припадност, личен или општествен статус, ментална или телесна попреченост, возраст, семејна или брачна состојба, имотен статус, здравствена состојба, или на која било друга основа предвидена со закон или со ратификуван меѓународен договор.“

Во владината програма 2017-2020 има само едно место каде што се среќава изразот „омраза“:

„...ќе спроведеме ослободување на наставните предмети од непотребни и штетни содржини, особено од оние што поттикнуваат агресивност, нетолеранција, омраза и дискриминација“.⁶⁸

Во „План за итни реформски приоритети 3 - 6 - 9“, изразот „говор на омраза“ се сретнува на две места⁶⁹:

„Спроведување истраги за заплашување и притисоци врз граѓанските организации (односно да се истражат сите пријави за говор на омраза, напади, притисок)“

и „Подготвување преглед на сите досегашни случаи на физички и вербални напади и притисоци, говор на омраза и сл. врз новинарите“.

⁶⁸ Програма за работа на владата 2017-2020, http://vlada.mk/sites/default/files/programa/2017-2020/Programa_Vlada_2017-2020_MKD.pdf

⁶⁹ „План за итни реформски приоритети 3 - 6 - 9“, <http://vlada.mk/sites/default/files/programa/2017-2020/Plan%203-6-9%20MKD.pdf>

Заклучоци и препораки

Заклучоци

Во законодавството на Република Македонија постојат повеќе правни одредби кои забрануваат и казнуваат различни видови на говор на омраза. Но, иако проблемот со говорот на омраза (особено во медиумите и онлајн) е горливо прашање во последната деценија, релевантното законодавство за говор на омраза не се применуваше за решавање на проблемот. Говорот на омраза не се истражуваше и казнуваше дури и кога содржеше повици за насилство кои резултираа со актуелно насилство, мотивирано од омраза врз основа на политичка припадност, етничка припадност, раса, сексуална ориентација и род, итн.

Полициските службеници и обвинителите кои имаат законски надлежности за спречување, истражување и санкционирање на кривични дела во врска со говор на омраза, не ги применуваат надлежностите, освен во ретки случаи. Не постои официјална статистика од страна на МВР и обвинителствата за кривични дела во врска со говор на омраза.

Дел од судиите не се обучени да препознаат говор на омраза, ниту да ги применат соодветните стандарди на ЕСЧП. Не постои официјална статистика од страна на судовите за кривични дела во врска со говор на омраза. Уставниот суд нема развиено стандарди за препознавање на говор на омраза и кога одлучува за заштита на слободата на изразување не ја зема предвид јуриспруденцијата на ЕСЧП.

Народниот правобранител не третира случаи на говор на омраза како форма на дискриминација во годишните извештаи.

КЗД во 2016 експлицитно се прогласи за ненадлежна во случаи на говор на омраза, иако претходно јавно укажуваше на случаи на говор на омраза, а во неколку случаи има и утврдено дискриминација со елементи на говор на омраза.

Во Законот за Медиуми и Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги не постојат ефективни механизми со кои Агенцијата за аудио и аудиовизуелни услуги може да се справува со говорот на омраза. Агенцијата за аудио и аудиовизуелни услуги има капацитети за мониторинг, препознавање, и укажување на говор на омраза, но нема воспоставено ефективна соработка со обвинителството и Комисијата за заштита од дискриминација. Ниту КЗД, ниту обвинителството не покренува постапка откако регулаторот ги упатува случаите до нив. Агенција за медиуми констатираше говор на омраза на ТВ Сител за време на кампањата за парламентарни избори во декември 2016 („поттикнува и шири дискриминација, нетрпеливост и омраза врз основа на националност/етничка припадност и возраст“), но обвинителството не најде простор за јавнообвинителска интервенција. Не постои друго регулаторно тело кое врши мониторинг на случаи на говор на омраза во печатените медиуми и на интернет.

Иако во кривичниот закон постојат повеќе дела со кои може да се казнува говорот на омраза, како и говорот на омраза онлајн, во практика кривичните одредби ретко се применуваат, поради непреземање на мерки од страна на обвинителството.

Иако во Законот за спречување на насилството и недостојното однесување на спортските натпревари (2014) е предвидена глоба и за говор на омраза од страна на физички лица, ниту од страна на ФФМ, ниту од страна на медиумите, нема известувања за казнување на физички лица за говор на омраза на спортски натпревари.

Дел од здруженијата на граѓани, кои досега имаат пријавувано говор на омраза онлајн до секторот за компјутерски криминал, се жалат на молк од страна на МВР.

Иако говорот на омраза е широко распространет феномен,⁷⁰ досега не е манифестирана реална политичка волја во Собранието за осуда на говорот на омраза.

ЗНМ изрази загриженост што Обвинителството досега не покренало ниту едно обвинение пред судовите не само за насилство против новинарите, туку и за говор на омраза.⁷¹ И во почетокот на 2017 година ЗНМ јавно го осудуваше вербалното насилство врз новинари од страна на јавни функционери.⁷²

⁷⁰ „Сите надлежни органи во согласност со своите овластувања, и преку координирана работа треба да делуваат кон потиснување на денес широко распространетиот говор на омраза, насилство, нетолеранција и дискриминирачки ставови (особено јавните радиодифузни сервиси и јавните претпријатија)“, Душко „МИНОВСКИ КОМИСИЈА ЗА ЗАШТИТА ОД ДИСКРИМИНАЦИЈА: ИСКУСТВА ОД ТРИГОДИШНОТО ФУНКЦИОНИРАЊЕ НА ПРВОТО ТЕЛО ЗА ЕДНАКВОСТ ВО МАКЕДОНИЈА“.

http://studiorum.org.mk/evrodijalog/19/pdf/Evrodijalog_19_05_Dusko_Minovski_MAK.pdf

⁷¹ „Селмани изрази загриженост што Обвинителството досега не покренало ниту едно обвинение пред судовите за насилство против новинарите и говор на омраза. „Неказнети останаа и познатите тројки на ВМРО-ДПМНЕ, кои спроведуваа кампањи на навредување и заплашување на новинари“, истакна Селмани.“, Институциите не ги казнуваат насилниците што напаѓаат новинари,

<https://znm.org.mk/?p=4164>.

⁷² „Осуда на вербалното насилство на власта против новинарите“, Скопје, 2017,

<http://znm.org.mk/?p=2924>.

Препораки

1. Да се измени Законот за заштита од дискриминација со цел да се овозможи:
 - а) КЗД да има надлежност и капацитети да мониторира и известува за сите форми на говор на омраза, во сите сфери, вклучително и за говорот на омраза онлајн
 - б) КЗД да има надлежност и капацитети да развие онлајн алатки за борба против говорот на омраза и за овозможување правна помош на жртвите на говорот на омраза (портал и апликации за телефони за пријавување на говор на омраза, за информирање за правните можности и за давање на правни и други совети за борба против говорот на омраза)
 - в) да се вклучат сексуалната ориентација и родовиот идентитет/изразување како основи за дискриминација, имајќи предвид дека говорот на омраза врз овие основи е во пораст последниве години.⁷³
2. Да се развијат програми за обука за борба против говор на омраза (од страна на Министерството за правда), кои ќе бидат сензитивни за потребите на полициските службеници, обвинителите, судиите, вработените во НП и КЗД, пратениците, новинарите, политичките партии, здруженијата на граѓани, верските организации.
3. Народниот правобранител да преземе мерки за спречување на говор на омраза од страна на органите на државната управа и од други органи и организации што имаат јавни овластувања, како и мерки против органите на државната управа кои имаат овластувањата за борба против говорот на омраза, а не преземаат конкретни мерки.
4. МВР да ги зајакне капацитетите за борба против ширењето на расистички и ксенофобични материјали преку компјутерските системи, како и расистичките и ксенофобични мотивирани закани и навреди. Да се унапреди апликацијата “Црвено копче” на сајтот на МВР, која е наменета и за пријавување какви било сознанија или информации за повикување на насилство, за истата да ги опфаќа сите форми на говор на омраза кои се инкриминирани во Кривичниот законик, а не само повикувањето на насилство.
5. Нулта толеранција за говорот на омраза на спортски натпревари и примена на казнените одредби за говор на омраза од страна на физички лица. Нулта толеранција за говорот на омраза од страна на политичките партии, здруженија на граѓани и верски организации. Изменување на Законот за политички партии, Законот за здруженија на граѓани и Законот за правната положба на црква, верска заедница и религиозна група, со цел да се забрани повикување, поттикнување или разгорување на омраза по сите основи, со казни за одговорните лица.
7. Дополнување на Законот за јавни собири со цел да се забрани повикување, поттикнување или разгорување на омраза по сите основи, со казни за организаторите на јавниот собир кои нема да преземат мерки за заштита од говор на омраза.
8. Да се развијат наставни содржини за подигнување на свеста кај младите за штетите кои ги предизвикува говорот на омраза, како и за правните и други можности за борба против говор

⁷³ ЕКРИ, во својот извештај од 2016 година, дава посебен осврт на хомофобичниот и трансфобичниот говор на омраза во Македонија.

на омраза и заштита од говор на омраза онлајн, и да се отстранат наставните содржини кои би можеле да поттикнат на омраза или нетолеранција (од страна на Министерството за образование и наука).

9. Собранието да изгласа Декларација за осуда на говорот на омраза во сите сфери и по сите основи, а Анкетната комисија за човекови права и слободи да врши континуирано следење, разгледување и анализирање на остварувањето на ратифицираните меѓународни акти кои ја регулираат заштитата од говор на омраза.

10. Владата, во соработка со здруженијата на граѓани, политичките партии, верските организации, медиумите и МАНУ, да изготви долгорочна стратегија за борба против говорот на омраза (вклучително и говорот на омраза онлајн); да преземе конкретни мерки за зголемување на свесноста, преку јавни кампањи, за штетите од говорот на омраза и за постојните механизми за заштита од говор на омраза; и да подготвува годишен преглед на сите случаи на говор на омраза кои се регистрирани од МВР, обвинителствата, судовите, НП, КЗД и здруженијата на граѓани кои се борат против говор на омраза.